

РЕЦЕНЗИЯ

във връзка със защита на докторски труд
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
в Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление: 3.8. Икономика
Докторска програма: „Икономика и управление (Индустрия)“

Тема на докторския труд: „Методологически аспекти на стрес тестовете във финансовата индустрия и приложимостта им за системите в Република Казахстан“

Автор на докторския труд: Кайрат Болатович Койшибеков

Научен ръководител: проф. д-р Сава Димов

Рецензент : проф. д-р Мариана Г. Асенова – ВУАРР- Пловдив

1. Обща информация

Настоящата рецензия се изготвя въз основа на Заповед УМО 30 от 6.10.2022 г. на Ректора на БСУ – Бургас и на основание чл.18, ал.1 и ал.3 от правилника за развитие на академичния състав на БСУ и решение на научния съвет на БСУ от 03.10.2022 г. за разкриване на процедура за защита на дисертационен труд.

2. Кратки биографични данни за дисертанта

Кайрат Болатович Койшибеков е чуждестранен докторант, който е от Република Казахстан. Преминава цялостния курс на обучение в докторантура на БСУ, изпълнява всички изисквания – взети докторантски изпити, публикации по темата на дисертационния труд, които в пъти превишават минималните наукометрични изисквания на НАОА.

3. Общо представяне на дисертационния труд

Представеният от Кайрат Болатович Койшибеков дисертационен труд е с общ обем от 221 стандартни страници. В структурно отношение включва: въведение, изложение в четири глави, заключение, приложения и списък с използвана литература. Текстът на дисертационния труд е от 180 стр., приложенията са в 22 страници и библиография в 20 страници като са цитирани 178 броя източника. Ползваната литература е посочена по глави като са използвани много актуални трудове на наши и чуждестранни автори както и

нормативни документи и актове по темата. В подкрепа на изложения основен текст са включени 30 броя таблици, 35 диаграми, 2 схеми и 1 фигура.

В изложението е налице логическа последователност при разработването на отделните проблеми, произтичащи от темата на дисертационния труд, проучени са голям брой литературни източници и е постигната теоретическа обоснованост и научно-приложна насоченост на разглежданата проблематика.

Избраната тема е дисертабилна. В българската специализирана литература тя не е широко дискутирана, а в условията на криза и пандемия придобива особена актуалност. В това отношение изследването е полезно за финансовата и банковата система за Република Казахстан.

4. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд и мнение относно коректността на автореферата на дисертационния труд;

Избраната структура е класическа и отговаря на изискванията за научно-методическо изследване по съответната проблематика. Между отделните глави съществува логическа последователност. Изводите след края на отделните глави са точни и синтезирано отразяват резултатите от проведеното изследване. Проучена е достатъчно по обем специализирана литература, емпиричните изследвания са на базата реални данни и така се постига не само достоверност на изследването, но и възможност да се направят конкретни изводи и препоръки за изследвания обект. Използваната методология е подходяща за конкретното проучване.

В съдържателно отношение изложението напълно отговаря на поставената тема и е подчинено на доказване на научната теза. Докторант Койшибеков демонстрира детайлно познаване на специализираната литература по изследвания проблем. В техническо отношение дисертационният труд е оформен според изискванията.

Дисертацията е балансирано разработена в теоретичен и практико-приложен план. Изводите, които се правят са на базата на широкомащабно емпирично проучване.

Много добре са формулирани тезата, целите, задачите, обекта и предмета на изследването.

Основната цел на дисертационния труд е на базата на проучени теоретико-методологически аспекти и информационна база данни, да се направи симулационно моделиране на резултатите от стрес-тестиране на изпълнение на пруденциалните стандарти от Базелските споразумения, респективно прилагане на Базел II и III в казахстанската финансова индустрия.

С изследователската теза се доказва, че „Стрес тестването на секторите от финансовата индустрия на Република Казахстан един от ефективните мениджърски подходи, който показва тяхната устойчивост на систематични рискове и глобални шокове, рефлектиращи върху стабилността на финансово-икономическия живот в страната“.

Обект на дисертационен труд е стрес тестирането на финансово-кредитните институции, чрез изучаване на пруденционалните и надзорни стандарти за макро и микро икономическа устойчивост, приложение на добрите практики при дефиниране на стрес тестови сценарии.

Предметът на изследването е фокусиран върху симулации за стрес тестване на организации от финансовата индустрия на Република Казахстан. В този аспект, те се концентрират върху банките от второ ниво, микрофинансовите организации, застрахователните дружества, финансовите организации, управляващи инвестиционни портфейли на пазара на ценни книжа и пенсионно-осигурителните институции.

В дисертацията се открояват четири акцента, които следват разработените теоретични и приложни въпроси по глави.

Първият акцент е свързан с изследване в теоретичен аспект на същността, концепциите и дискуссионните моменти при стрес тестването във финансовата система. Много добре са проучени и систематизирани мненията на авторите по тези въпроси като дисертантът взема отношение по редица дискуссионни моменти като „за и против стрес тестването“, различните подходи за конструиране на стрес тестове и особеностите на проявлението им преди и след финансовата криза.

Вторият акцент поставя в обхвата на изследването т.нар. пруденциални изисквания при стрес тестовете на финансовите системи. Ако трябва да преведем на български език същността на тези изисквания, то едва ли бихме могли да намерим една единствена дума, защото те включват в себе си всички разумни, предпазливи и предвидими изисквания, водещи до прилагането на далновидна политика на умерени рискове. Докторант Койшибеков анализира не само понятийния апарат, но също така изискванията на Базел, кризата на дълга, и последствията от пандемията и войната, резултатите от проведените стрес тестове в шест български банки и изискванията и особеностите на проявлението им в Р. Казахстан. Проведените симулации на стрес тестиране на сектори от финансовата индустрия, с малки изключения показват определена стабилност, тъй като около 95% от институциите покриват пруденциалните нормативни изисквания. Така поставени и изяснени в теоретичен план въпросите за

пруденциалните изисквания могат да бъдат емпирично изследвани в следващите глави на дисертационния труд.

Третият акцент е свързан със стрес сценариите за изследване на финансово-кредитните институции в Казахстан за един период от 15 години, като се обхващат два периода на криза, този от 2007-2009 и кризата на COVID-19 за периода 2019-2021 г. Резултатите от проведените пандемични стрес тестове показват, че преобладаващата част на банките - второ ниво в Р. Казахстан са с добра капитализация и значително ниво на ликвидност. Извършената от казахстанските банки към ревалоризацията на своите позиции в щатски долари и евро, показва валутна устойчивост на банковия сектор към евентуални бъдещи сътресения. Към 2021г. не се забелязват сътресения, които да дадат отражение върху стабилността на финансовата индустрия.

Четвъртият акцент е с най-голямо практическо приложение и е резултат от широкомащабно емпирично изследване за да се представи симулационен модел за анализ на резултати от проведено стрес тестване в сектори от финансовата индустрия на Република Казахстан. Изследването обхваща не само банковият сектор, което е традиционно изследване при стрес тестовете, но също застрахователния, пенсионно-осигурителния, инвестиционния и микроикономическия сектор в родната страна на дисертанта. За всеки един от секторите е извършено подробно емпирично изследване и са изведени изводи, които са полезни за практиката и са с характер на приноси в дисертационния труд.

В **заключението** са представени основните резултати и изводи от изследването.

В във връзка с посоченото по-горе може да се направи обобщението, че актуалността и значимостта на изследваната от Кайрат Койшибеков проблематика са безспорни, **темата на разработката е високо дисертабилна и тя може да бъде защитена успешно пред научно жури.**

5. Преценка на коректността на автореферата на дисертационния труд;

Авторефератът точно, коректно и в синтезиран вид представя основните въпроси и проблеми изследвани в дисертацията. Личи авторовото мнение, на базата на теоретичното и най-вече емпиричното изследване се доказва поставената теза, изведени са резултатите, до които се достига и ясно се открояват приносните моменти на дисертационния труд. Езикът и стилът са много добро равнище.

Приложена е справка за приносни моменти, посочени са публикациите по темата на дисертационния труд и е приложена декларация за оригиналност и достоверност.

6. Определяне и оценяване на научните и научно – приложните приноси в дисертационния труд.

Приемам формулираните от докторант Койшибеков приноси в дисертационния труд, които разделям в две групи – с научно-теоретичен и практико-приложен характер. Те действително съществуват в дисертацията и се открояват в отделните глави.

С характер на **научно-теоретични приноси** могат да се отбележат следните изследвания:

1. Проучване и систематизиране на съществуващите методики за провеждане на стрес тестиране на финансовите институции от водещи международни одиторски и рейтингови агенции в света и трансферирането на опит в използването им в Р. Казахстан;
2. Мащабното проучване на съществуваща специализирана литература и нормативни документи по въпросите за стрес тестирането във финансовите институции и критичния поглед при прилагането на някои от тях в практиката на страни извън ЕС;
3. Характеризирането на пруденциалните изисквания за стрес тестиране във финансовите институции и възможностите за тяхното прилагане в Р. Казахстан. Достигането до извода, че *„надзорните регулаторни органи могат да използват дискретните математико-статистически модели за симулиране на евентуални дефолтни сътресения“*.

С **практико-приложен характер** се открояват следните приноси в дисертацията:

1. Извършеното мащабно практико-приложно изследване с приложение на стрес тестове в пет сфери от финансовата индустрия на Р. Казахстан, а именно: банковия, микрофинансовия, застрахователния, пенсионно-осигурителния и мениджърския сектори за управление на инвестиционни портфейли. За целта е построен симулационен модел и са очертани резултатите от проведено стрес тестиране на определени финансови системи. Базата данни е представена в табличен вид и като радарни диаграми, разкриващи корелационни зависимости между строги математико-статистически величини.

2. Апробираният сценарии за стрес тестове в казахстанските банки и изводите за тяхната капиталова адекватност и срочна валутна ликвидност и предложенията, които се правят на тази основа;
3. Апробираният сценарии за стрес тестовите индикации в застрахователните компании в Р. Казахстан и изводът, че те показват висока адекватност на високоликвидните активи докато другите демонстрират определена концентрация на наблюдавани индикатори в нормалния диапазон;
4. Апробираният сценарии за стрес тестовите индикации по 4 показателя на 7 пенсионно-осигурителни фондове и компании, управляващи пенсионни активи и резултатите от изследването;
5. Симулационното стрес тестване на финансови компании, управляващи инвестиционния портфейл на Р. Казахстан и анализът на борсовото развитие и търговия на фондовата борса в страната;
6. Проведеното стрес тестване по три индикатора: капиталова адекватност, риск на кредитополучателя и лимит по съвкупни задължения за 30 микрофинансови организации и резултатите от изследването.

7. Публикации и участие в научни форуми

Във връзка с дисертационния труд са направени единадесет публикации, от които 2 студии, 6 статии и 3 доклада статии. Студиите са самостоятелни, публикувани с годишника на БСУ и в сп. „Бизнес посоки“ на БСУ на български език. Пет от статиите са публикувани на български език, като само една е в съавторство и е на руски език. Именно тази статия в съавторство, тъй като е част от колективна монография би могла да се отчете в графата на монографиите. Два от докладите са на български език, а една е на английски език и са от международни конференции и от участие в докторантски научни сесии.

Заявените публикации превишават 4 пъти минималните национални изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

8. Критични бележки и препоръки

Нямам сериозни забележки към предоставения за разглеждане дисертационен труд, а по-скоро имам няколко препоръки:

1. От уточнение се нуждаят някои от използваните понятия при стрес тестването, като например стрес тестване на финансови индустрии и стрес тестване на финансови системи.

2. Основните приноси от изследването в дисертационния труд, които касаят икономиката на Р. Казахстан могат да бъдат предложени в публикация или по друг начин до ръководните органи във финансовия сектор на страната за да се ползват и да придобият по-широка приложимост.

Критичните бележки в никакъв случай не омаловажават достойнствата на дисертационния труд, в който са изпълнени поставените цели и задачи.

9. Въпроси към дисертанта

Изследваната проблематика е много актуална, интересна и буди многобройни въпроси. В хода на защитата бих поставила на докторант Койшибеков следния въпрос:

1. В условията на световна икономическа криза доколко дребният инвеститор в Р. Казахстан използва инвестирането в ценни книжа на фондовата борса в страната като алтернатива на банковите вложения? И в продължение вярва ли дребният инвеститор на колективните инвестиционни схеми и доколко влага средства в инвестиционни фондове с ценни книжа, предлагани от банките или други посредници?

10. Заключение

Представената дисертация има характер на завършена научна разработка. Този труд може да бъде оценен като успешен и полезен както за науката, така и за практиката. Поради това убедено **давам своята положителна оценка** за проведеното изследване, представено в дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси. Това ми дава основание да гласувам с „ДА“ и предлагам на почитаемото научно жури **да присъди** образователната и научна степен „доктор“ на **Кайрат Болатович Койшибеков** в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление: 3.8. Икономика; Докторска програма: „Икономика и управление (Индустрия)“

Дата 05.12. 2022

Гр. Пловдив

Подпис: проф. д-р Мариана Г. Асенова